

Syntactic structures of subordinate clauses in English oral and written discourse

[Syntaktické štruktúry vedľajších viet v anglickom hovorenom a písanom prejave]

Rita Rafajlovicova

DOI: 10.18355/XL.2018.11.02.58

Abstract

The study presents a detailed formal and functional corpus-based analysis of subordinate clauses in different naturally occurring texts of spoken and written discourse. It also investigates the frequency of occurrence of subordinate clauses and the functions they serve within the analysed text types (newspaper, academic prose, fiction, and interview). The results obtained from the analysis show the differences in the use of particular formal and functional types of subordinate clauses as well as in their frequency of occurrence within the analysed media of different level of formality. Besides other findings, the results of the analyses also suggest that the distinctions in the use of subordinating strategies are not influenced by the medium (spoken or written), but they can be attributed to the degree of formality and the discursive function of the text type.

Key words: subordination, subordinate clauses, corpus, spoken discourse, written discourse, text type

Anotácia

Práca prezentuje výsledky detailnej formálnej a funkčnej korpusovej analýzy vedľajších viet v rôznych autentických textoch hovoreného a písaného diskurzu. Okrem iného skúma aj frekvenciu používania vedľajších viet a funkcie, ktoré zohrávajú v rámci analyzovaných typov textov. Kvantitatívny a kvalitatívny výskum sa zakladá na analýze materiálu získaného z vlastného korpusu anglických textov rôznych štýlov (publicistické texty, odborné texty, umelecké texty, hovorené prejavy). Výsledky získané pomocou analýz textov poukazujú na rozdiely v používaní jednotlivých funkčných a formálnych typov vedľajších viet ako aj vo frekvencii ich používania v spomínaných médiách odlišnej úrovne formálnosti. Popri iných zisteniach, výsledky poukazujú aj na fakt, že používanie rozdielnych subordinačných stratégií nezávisí do takej miery od toho, či je jazyk hovorený alebo písaný, ale skôr od úrovne formálnosti daného textu.

Kľúčové slová: podrad'ovanie, vedľajšie vety, písomný prejav, ústny prejav, typ textu

Úvod

Všeobecná teória gramatickej organizácie prirodzeného jazyka, založená na funkčnom nazeraní na podstatu jazyka, sa nazýva funkčná gramatika. Funkčná gramatika skúma „tvarovanie“ prehovorov v závislosti od cieľa a účelu používateľa jazyka. Dik (1978) ju charakterizuje ako „vetnú gramatiku, ktorá je súčasťou širšej teórie verbálnej interakcie a zároveň subkomponentom modelu systému prirodzeného používania jazyka, pri ktorom sa ľudská lingvistická kapacita spája s epistemickou, logickou, vnemovou a sociálnou kapacitou.“ (Siewierska, 1991:1). Dôraz sa kladie skôr na vhodnosť použitia formy pre daný komunikatívny účel v danom kontexte, než na vlastnú gramatickú formu. V popredí záujmu sú funkcie jednotlivých štruktúr a ich súčasti a významy kontexte. Pri tomto druhu analýzy jazyka sa používajú dáta získané z autentických textov v špecifických kontextoch. Funkčná analýza však musí

do určitej miery brať do úvahy aj formu a formálna analýza zas musí brať do úvahy aj význam a funkciu.

Pri výskume jazyka ako komunikačného systému sa teda nemôžeme jednoducho obmedziť iba na formálnu a štruktúrnu charakteristiku jazyka, ale je veľmi potrebné ozrejmiť to, na čo jednotlivé formy slúžia a ako sa používajú, t.j. ako sa gramatika daného jazyka využíva na zmysluplnú komunikáciu. V súvislosti s tým sa vynára mnoho zaujímavých otázok týkajúcich sa najmä účelu používania jazyka, jeho usporiadania tak, aby umožnil používateľom vyjadrovať svoje myšlienky, a menej kompozičného charakteru jazyka. Jednoducho povedané, nie je dôležité iba to čo, povieme, ale aj ako to povieme. Predpokladáme, že variabilita je v lingvistickom prejave determinovaná výberom jazykových prostriedkov používateľa jazyka (pisateľa/rečníka) a že tento výber je výsledkom celej škály faktorov, ktoré ho môžu ovplyvniť, ako napr. kontext, účastníci interakcie, účel a príčina interakcie a v neposlednom rade aj to, či je interakcia ústna alebo písomná. Rôzne typy textov produkujú odlišný typ jazyka, kde významný rozdiel medzi formálnym a neformálnym alebo verejným a súkromným diskurzom nie je iba kategoriálnym rozdielom.

Metodologické východiská

Rôzne aspekty odlišností hovoreného a písaného jazykového prejavu sú predmetom skúmania už od nepamäti. Prvé gramatické analýzy, týkajúce sa komplexnosti viet v anglickom jazyku sa objavili v 20-tych rokoch minulého storočia, keď Stormzand a O'Shea (1924) skúmali vety napísané deťmi a porovnávali ich s vetami napísanými dospelými v publicistických a umeleckých textoch a súkromnej korešpondencii. Od tých čias sa objavilo nespočetné množstvo štúdií a výskumov, ktoré sa venujú syntaktickej komplexnosti, subordinačným stratégiám a formálnym a funkčným analýzám gramatických štruktúr ústnej a písomnej produkcie. Pokiaľ niektorí autori komparatívnych štúdií (Harrel 1957, Drieman 1962, Blankenship 1962, O'Donnell 1974, Chafe and Tannen 1987) považujú písaný jazyk za syntakticky komplexnejší než hovorený vďaka vysokej frekvencii subordinačných štruktúr, iní (Beaman 1984, Halliday 1989, McCarthy 1998, Haiman-Thompson 1988, Carter and McCarthy 2006, and Biber et al. 1999) naopak zistili, že orálna produkcia prezentuje vyššiu frekvenciu subordinácie ako písomná. Dlhotrvajúci názor, že ústny prejav je menej prepracovaný a obsahovo jednoduchší ako písaný, sa na základe výsledkov ich výskumov zmenil a lingvisti dospeli k zisteniu, že ústny prejav má svoju vlastnú kategóriu komplexnosti určenú samotným médiom.

V poslednej dekáde 20.storočia dramaticky vzrástol aj vďaka novým výskumným technológiám počet analýz písaných textov a hovorených prejavov so zameraním na partikulárne syntaktické štruktúry a výsledky týchto výskumov odhalili množstvo, do tohto času nevysvetlených, gramatických faktov. Záujem lingvistov sa sústredil predovšetkým na zisťovanie, čo determinuje výber gramatických štruktúr v ústnej a písomnej interakcii. S príchodom korpusovej lingvistiky a narastajúcim počtom výskumov v oblasti hovoreného a písaného diskurzu, sú lingvisti schopní získať spoľahlivé a porovnateľné dáta pre analýzy a poskytnúť reliabilné, efektívne a systematické charakteristiky gramatických vlastností oboch médií, čo je bezpochyby veľkou výhodou pre ďalší rozvoj v tejto oblasti.

Jedným z najplodnejších lingvistov v tejto oblasti výskumu je nepochybne Conrad Biber, ktorý poskytol jednotnú lingvistickú analýzu hovorených a písaných jazykových štýlov, použitím kvantitatívnych metód frekvenčnej distribúcie špecifických lingvistických znakov na pozadí ich funkčných charakteristík. Jeho práce sú považované za štartovaciu čiaru vo výskume variácií jazyka. V svojej práci

Longman Grammar of Spoken and Written English (LGSWE, 1999) poukazuje na rozdielnosť žánrov založenej na distribúcii gramatických štruktúr, prezentuje, ktoré štruktúry, slovesné časy a lexikálne voľby sa v nich vyskytujú, precízne definuje syntaktické rozdiely medzi žánrami a poskytuje dokonalú charakteristiku súčasného hovoreného a písaného anglického jazyka. K danej problematike nepochybne prispeli svojimi prácami aj ďalší lingvisti začiatkom 21.storočia, ako napr. Cristofaro (2003), ktorá vo svojej publikácii *Subordination* sa zaoberá lingvistickou analýzou subordinácie vychádzajúcou z 80 rôznych jazykov. Vo svojej analýze skúma vzťahy vedľajších viet s hlavnými a sústreďuje sa na funkčné korelácie medzi odlišnými subordináčnymi vzťahmi. Hansen a Ramm (2008) skúmajú diskurzívne sémantické aspekty subordinácie a koordinácie a hierarchickú/ne-hierarchickú organizáciu na úrovni vety a taktiež písaných a hovorených textov niekoľkých jazykov (anglický, nemecký, holandský, francúzsky a nórsky) s cieľom prispieť k lepšiemu pochopeniu ako sú informácie štruktúrované vo vetách a textoch v jednotlivých jazykoch. V neposlednom rade, veľkým prínosom v oblasti skúmania subordinácie vo vetách hovorených prejavov je aj práca Laury a Suzuky (2011), v ktorej podrobujú kritické analýze východiskové syntaktické teórie o vzťahoch medzi vetami a ich relevantnosť k popisu kombinácií vetných štruktúr v konverzačnom jazyku, k štruktúre hovoreného prejavu a k interakčným funkciám jazyka.

Predmetom výskumu prezentovanom v práci sú syntaktické štruktúry vedľajších viet a subordináčnej stratégie písomnej a ústnej formy anglického jazyka s cieľom prispieť k lepšiemu chápaniu kódovania informácií a ilokučných javov nielen na úrovni vety, ale aj širšieho kontextu. Výskum je založený na kvantitatívnej a kvalitatívnej analýze vlastného korpusu zostaveného z prirodzeného, kontextualizovaného jazyka používaného v štyroch odlišných typoch textov. Hlavný dôraz je kladený na funkčné aspekty, pričom dané formy sú uvádzané do súvislosti s ich funkčnými charakteristikami v rôznych typoch textov a prehovorov. Skúmaný materiál pozostáva z odborných, umeleckých a publicistických textov a prepisov hovorených prejavov súčasnej britskej a americkej angličtiny. Texty zoskupené do jednotlivých typov sa odlišujú nielen frekvenčnou distribúciou gramatických štruktúr, ale aj mierou formálnosti štýlu. Medzi jednotlivými textami je evidentné kontinuum, počnúc od menej formálnych rozhovorov a beletrie, cez novinové články až po najformálnejšie odborné texty. Formálna a funkčná charakteristika analyzovaných štruktúr ponúka ucelený pohľad na jednotlivé typy vedľajších viet, ich diskurzívne funkcie a frekvenčnú distribúciu v hovorených prejavoch a písaných textoch.

Cieľ práce

Hlavným cieľom práce je formálna a funkčná analýza využitia jednotlivých vetných typov v textoch rôznych štýlov a rôznej úrovne formálnosti. Práca skúma frekvenčnú distribúciu určitých a neurčitých nominálnych, relačných a adverbialných viet nielen na základe ich štruktúrnych a sémantických charakteristík, ale následne aj z hľadiska funkčných aspektov. V neposlednom rade skúma aj dôvody determinujúce výber gramatických štruktúr, zobrazovanie vnútro vetných vzťahov používaných v interaktívnom jazyku v rámci skúmaného korpusu ako aj rozdiely v ich zastúpení v jednotlivých typoch textov. Analýza sa neobmedzuje iba na interpretáciu kvantitatívnych vzoriek, ale popri prezentácii frekvenčných dát a príkladov vzoriek, ponúka aj funkčné interpretácie vysvetľujúce, prečo daná vzorka existuje a ako sa používa. Predložená práca opisuje variácie jazyka a je zameraná skôr na overenie gramatickej teórie a vysvetlenie rozdielov vo využívaní subordináčnych stratégií, než na vytvorenie určitých teórií. Po preštudovaní rôznych deskripcii štruktúry písomného a ústneho prejavu, ktoré dospeli k záveru, že vedľajšie vety sú rovnomerne zastúpené v každom z analyzovaných typov textov a ich funkcie sa do značnej miery zhodujú, a vychádzajúc z výskumného zamerania práce sme namiesto predloženia klasickej

hypotézy sformulovali nasledujúcu výskumnú otázku: *Aké formálne a funkčné vetné typy sú charakteristické pre jednotlivé analyzované texty a čo je príčinou uplatňovania rozdielnych subordinačných stratégií v hovorenom a písanom prejave?*

Keďže zovšeobecňovanie výsledkov na základe skúmania iba jedného typu vedľajších viet by mohlo viesť k nepresným záverom týkajúcich sa odlišností jednotlivých textov, práca skúma frekvenčnú distribúciu troch centrálnych typov vedľajších viet v angličtine (nominálnych, relačných a adverbialných). Za účelom získania odpovedí na hore uvedené výskumné otázky, zistenia miery využívania subordinácie v odlišných typoch textov a skúmania subordinačných stratégií využívaných v daných textoch, našu analýzu sme zamerali na porovnanie distribúcie špecifických foriem subordinácie (výskyt určitých a neurčitých štruktúr), ich vetoslednej realizácii a v neposlednom rade aj na podobnosti a rozdiely v stratégiách používania vedľajších viet na pozadí diskurzívnych funkcií, ktoré plnia v skúmaných hovorených prejavoch a písaných textoch.

Vymedzenie základnej terminológie

Hovorený a písaný prejav

„The Cambridge Encyclopedia of the English Language“ (Crystal, 1997) definuje *diskurz* ako súvislý jazykový prejav, ktorý je dlhší ako veta. To znamená, že diskurz nepozostáva z izolovaných prehovorov vytrhnutých mimo kontextu, ale je to prirodzene sa vyskytujúci súvislý hovorený alebo písaný prejav, koherentný jazykový celok s definovateľnou komunikatívnou funkciou, ako napr. konverzácia, opis, komentár, správa, písomná práca, poznámky a iné lingvistické aktivity.

Tradične sa jazyk delí na hovorený a písaný. Podľa Crystala (ibid: 292) sa „rozdiel medzi týmito dvoma médiami zdá byť na prvý pohľad zrejмый, keďže vykazujú niekoľko dôležitých rozdielov.“ V skutočnosti však tieto rozdiely nie sú tak jasné. Výsledky výskumu naznačujú, že v súčasnosti sa už nemôžeme pridržiavať tradičného rozlišovania medzi hovoreným a písaným textom, ktoré sa nejaví byť presvedčivým kritériom pre textovú variáciu. Niektoré hovorené prejavy používajú jazyk so špecifickými črtami písaného, vopred starostlivo pripraveného štruktúrovaného jazyka a naopak, niektoré druhy písaného jazyka môžu zdieľať charakteristické črty hovoreného jazyka (priame oslovenie adresáta, skrátené formy, atď.) Biber (1999) a Chafe, Danielwicz (1987) tvrdia, že rozdiely medzi hovoreným a písaným médiami sú zapríčinené kontextom komunikácie, mentálnymi procesmi, ako aj časom, ktorý má používateľ jazyka k dispozícii pri plánovaní prehovoru. Tieto rozdiely sa prejavujú v používaní aj v štruktúre jazyka, keďže hovoriaci aj pisateľ pôsobia v iných komunikatívnych situáciách, ale aj v nárokoch, ktoré jazykové prejavy kladú na poslucháča, resp. na čitateľa (hovoriaci je v interakcii s poslucháčom, kým pisateľ nie je), čo má vplyv aj na rozdiely medzi ústnym a písomným prejavom v syntaktickej komplexnosti. Na základe hore uvedených skutočností môžeme konštatovať, že rozdiely medzi hovorenou a písanou formou jazyka sa prejavujú skôr medzi jednotlivými typmi textov, než medzi samotnými médiami (Biber 1998 v Hudson-Ettle 1998).

Typy textov

Vety, resp. súvetia, či už písané, alebo hovorené, sa zriedkavo používajú izolovane, ale nachádzajú sa v sekvenciách, napr. v dialógoch, v súvislej reči, v článkoch, v liste, alebo v knihe atď. Akúkoľvek takto zoskupenú koherentnú skupinu viet nazývame textom, čo je pomenovanie pre písaný a aj pre hovorený jazykový prejav. Pomenovanie „typ textu“ sme prevzali od Bibera (1988:70), ktorý ho používa na pomenovanie skupiny textov (hovorených a písaných), ktoré sú si podobné v zmysle ich lingvistickej formy. V svojej knihe *Longman Grammar of Spoken and Written*

English (LGSWE, 1999) používa Biber aj termín “register”, ktorý sa vzťahuje na gramatickú charakteristiku daného typu textu. Výber textov pre náš výskum bol ovplyvnený práve Biberovou kategorizáciou textových variet (registrov) a pomenovanie „typ textu“ (text type) používame na pomenovanie súborov, resp. zoskupení textov jedného druhu, ktoré boli vybrané na základe externých kritérií vzťahujúcich sa na zámer autorov. Čo sa týka písaných textov použitých pre výskum, sú to printové médiá, napr. novinové články, kapitoly z beletrie, vedecko-populárne články a časti z akademických prác. Hovorený jazyk je zastúpený prepismi diskusií s rôznymi ľuďmi v rozhlasových a televíznych reláciách. Zápisy rozhovorov sa líšia tematikou a aj úrovňou formálnosti so zreteľom na účastníkov diskusie.

Veta

Sprostredkované myšlienky a informácie sa vyjadrujú pomocou viet (clauses), ktoré sa môžu spájať do väčších zmysluplných celkov, nazývaných súvetiami (sentences). Avšak vymedzenie pojmu „veta“ je veľakrát komplikované z niekoľkých dôvodov. Pod pojmom veta si zvyčajne predstavujeme napísanú myšlienku s veľkým začiatočným písmenom a interpunkciou na jej konci. Pri počúvaní ústneho prejavu je niekedy ťažké určiť, ktoré štruktúry považovať za vety. Kým v novinových článkoch a iných typoch písaných textov sú vety kompletné, mnohé z nich sú dlhé a štruktúrne komplexné, určiť vetu v konverzácii môže byť problematické. Podľa Bibera (1999) je „veta“ pojem, ktorý sa nedá aplikovať v hovorenom jazyku; nie je ľahké určiť, kde sa veta začína a kde končí, keďže neexistujú explicitné hranice (veľké písmená a bodky). Aby sme sa vyhlí prípadným ťažkostiam pri určovaní viet, použili sme pre potreby nášho výskumu hotové prepisy rozhovorov. Za vetu považujeme štruktúru vyjadrujúcu ucelenú myšlienku, pozostávajúcu zo skupiny slov obsahujúcej minimálne jeden podmet a určité sloveso, ohraničenú interpunkciou signalizujúcou jej koniec (bodka, otáznik, výkričník, úvodzovky). V prepisoch analyzovaných hovorených textov (konverzácia) sa popri nami definovaných vetách nachádza aj množstvo krátkych jedno až trojslovných štruktúr, ako napr. jednoduché odpovede (*OK. Thanks. Well. Absolutely not. Yes. Oh, goodness, Larry. Sounds that way.*) a nedokončených výpovedí. Niektoré z nich sice vyjadrujú ucelené myšlienky, avšak neobsahujú podmet a prísudok, preto sme ich nezahrnuli do nášho výskumu.

Subordinácia - vedľajšie vety

Podľa *A Comprehensive Grammar of the English Language* (Quirk et al., 1985: 719) je subordinácia (podradovanie) charakteristickou črtou anglickej ‘complex sentence’ (podradovacieho súvetia). „Subordinácia je spôsob spájania dvoch syntakticky nerovnocenných viet, jednej hlavnej, nezávislej (independent) a minimálne jednej vedľajšej (dependent) do súvetia, pričom sa hlavná veta stáva nadradenou vo vzťahu k vedľajšej vete, ktorá je významovo závislá na hlavnej.“ Zo sémantického hľadiska je informácia obsiahnutá vo vedľajšej vete zvyčajne prezentovaná ako predpokladaná alebo sprievodná vo vzťahu k informácii obsiahnutej v nadradenej hlavnej vete. Vedľajšia veta môže vstúpiť do viacerých vzťahov v rámci súvetia, môže byť podradenou jednej vete a byť nadradenou inej vedľajšej vete:

- (i) He told me [hlavná - nadradená vete (ii)]
- (ii) *that Peter wouldn't go there* [podradená vete (i)- nadradená vete (iii)]
- (iii) *unless they invite him.*[podradená vete (ii)]

V takomto prípade sme v našom výskume každú z vedľajších viet analyzovali osobitne. Podradovacie vety sa však môžu vyskytnúť aj na rovnakej úrovni, kde obe vety vystupujú ako rovnocenné.

- (iv) *What they do is what I don't like.*

Podradovacie súvetie (complex sentence) je v anglickej gramatike konštrukcia pozostávajúca z hlavnej a vedľajšej, resp. niekoľkých vedľajších viet, v ktorej vedľajšia veta/vety vystupuje/ú ako vetný člen, alebo modifikuje niektorý z vetných

členov hlavnej vety. Subordinácia je zvyčajne signalizovaná podrad'ovacími spojkami, ktoré slúžia na označenie hraníc syntaktických štruktúr a zároveň naznačujú funkčné vzťahy medzi jednotlivými vetami v súvetí. Charakter vzťahu však nie je vždy explicitne označený, keďže nie všetky podrad'ovacie vety sú uvádzané týmito spojkami. Ďalšími slovami signalizujúcimi podrad'ovanie sú *wh*-slová, slovo *that*, neurčité tvary a inverzia.

Funkcie a formy vedľajších viet

Vedľajšie vety rozlišujeme na základe ich funkčných a sémantických princípov, napr. podľa toho, či v súvetí vystupujú ako substantívum (nominal phrase), či determinujú podstatné meno, alebo majú adverbialne funkcie. Cristofaro (2003) zdôrazňuje, že pre dosiahnutie cieľa akéhokoľvek výskumu v oblasti vetnej skladby je funkčná definícia veľmi dôležitá, to znamená, že nestačí iba jednoducho opísať lingvistické štruktúry subordinácie, ale treba poskytnúť aj funkčno-kognitívne vysvetlenie používania týchto štruktúr. V predloženej práci sú vedľajšie vety z funkčného hľadiska rozdelené do troch základných kategórií (podľa CGEL, 1985) na nominálne (nominal clauses), vzťahné (relativel clauses) a adverbialne (adverbial clauses). V závislosti na tvare slovesa vo vete sa anglické vedľajšie vety z formálneho hľadiska delia na určité (finite) a neurčité (non-finite). Určitá vedľajšia veta je obvykle označená spojkou, *wh*-slovom, alebo slovom *that*. Okrem týchto indikátorov podrad'ovania to môže byť aj inverzia. Neurčité vedľajšie vety zvyčajne nie sú uvádzané týmito spájajúcimi slovami, ale obsahujú neurčité štruktúry, ku ktorým patrí infinitív, participiál a gerundium.

Charakteristika analyzovaného korpusu

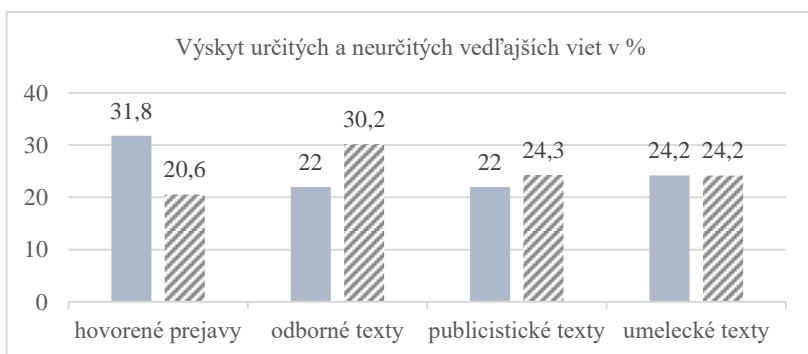
Ľudia používajú odlišné variety jazyka v súlade s rôznymi situáciami a kontextom (napr. rozprávanie s priateľom, čítanie novín, kníh, písanie listov, odborná prednáška, atď.), v ktorom ho produkujú. Skúmanie charakteristík a rozdielov týchto variet zastúpených v rôznych typoch textov nám môže skôr pomôcť odhaliť typické modely ako vynášať úsudky o ich gramatickej správnosti. Hľadanie typických modelov si vyžaduje analýzu obrovského množstva jazyka zozbieraného od mnohých hovoriacich alebo z množstva písaných textov. Takéto analýzy sú zamerané na zhodnotenie rozsahu v ktorom sa určitý model vyskytuje a na kontextuálne faktory, ktoré ovplyvňujú variabilitu textu.

Pre účely nášho výskumu sme zostavili korpus z autentických anglických hovorených/písaných rôznych štýlov, ktoré predstavujú materiálové východisko analýzy. Celý korpus pozostáva zo štyroch subkorpusov: hovorené texty (neformálne konverzácie - interview), odborné texty, publicistické texty (novinové články) a umelecká beletria. Každý z týchto subkorpusov zahŕňa asi 30 000 slov, spolu sa teda boli analyzované texty s rozsahom 120 000 slov. Všetky typy textov sú jazykovými prejavmi súčasnej britskej a americkej angličtiny rôznej úrovne formálnosti. Texty vytvárajúce jednotlivé subkorpusy pre účely analýzy boli náhodne vybraté nehľadiac na typ médiá, tému, úroveň jazyka, vek, sociálne postavenie, resp. pohlavie používateľov jazyka. Hovorené texty boli zozbierané z televíznych a rozhlasových „talk-show“, živých konverzácií, v ktorých zvyčajne vystupoval hositeľ a hosť (známa osobnosť, ako napr. politik, herec, spevák, športovec, spisovateľ), ktorí diskutovali na témy bežného života. Korpus odborných textov pozostáva z prednášok, vedeckých článkov a časti akademickej literatúry z rôznych vedeckých oblastí (ekonomika, medicína, psychológia, pedagogika, environmentalistika). Analyzované publicistické texty pochádzajú z dennej tlače a týždenníkov, zahŕňajú širokú škálu námetov, ako napr. domáce a zahraničné správy, umenie (výtvarné umenie, divadlo,

film, móda), spoločnosť, ľudia, životné prostredie, životný štýl, kriminalita a iné. Posledný typ textov, ktorý sme podrobili analýze sú umelecké texty pozostávajúce z určitého počtu kapitol štyroch rôznych žánrov (ženský román, detektívka, science-fiction a dobrodružný román).

Analyza textov z hľadiska výskytu odlišných formálnych a funkčných typov vedľajších viet

Vychádzajúc z cieľov výskumu, ktorý bol zameraný na zistenie a porovnanie výskytu odlišných formálnych a funkčných typov vedľajších viet, súčasťou analýzy bolo aj porovnanie výskytu určitých (finite) a neurčitých (non-finite) štruktúr vedľajších viet. Z celkového počtu 6557 viet sa v korpuse nachádza 5820 vedľajších viet. Pomer určitých (4374) a neurčitých (1446) štruktúr je približne 3:1. Graf 1 zobrazuje distribúciu spomínaných štruktúr vedľajších viet v jednotlivých typoch textov.

Graf 1 Distribúcia určitých a neurčitých vedľajších viet v textoch

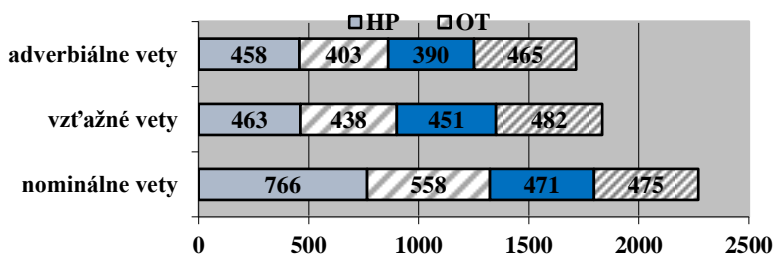
Na základe percentuálneho zastúpenia určitých a neurčitých viet v jednotlivých typoch textov sme došli k záveru, že frekvencia výskytu týchto štruktúr závisí od miery formálnosti textu. Určité vedľajšie vety sú typické pre menej formálne texty (hovoréné prejavy a odborné texty), kým neurčité vedľajšie vety sú príznačné pre formálny typ textov (odborná literatúra a publicistické texty).

Za účelom získania odpovedí na naše výskumné otázky či odlišné typy textov využívajú odlišné formálne a funkčné typy podradovacích viet, ktoré typy vedľajších viet sú charakteristické pre konkrétny text a či možno vymedziť vzorce, ktoré sú typické pre distribúciu vedľajších viet v hovorenom a písanom prejave, analýza textov bola zameraná na frekvenčnú distribúciu nominálnych, vzťahných a adverbiálnych vedľajších viet v skúmaných textoch a na funkcie, ktoré v nich plnia. Dáta v Tabuľke 1 znázorňujú frekvenčnú distribúciu jednotlivých funkčných typov vedľajších viet v analyzovaných textoch ústneho a písomného prejavu.

Tabuľka 1 Distribúcia funkčných typov vedľajších viet v rámci celého korpusu

Celý korpus typ textu	nominálne		vzťahné		adverbiálne		celkom	
	počet	%	počet	%	počet	%	počet	%
hovoréné prejavy (HP)	766	33,7	463	25,2	458	26,7	1687	29,0
odborné texty (OT)	558	24,6	438	23,9	403	23,5	1399	24,1

publicistické texty (PT)	471	20,8	451	24,6	390	22,7	1312	22,5
umelecké texty (UT)	475	20,9	482	26,3	465	27,1	1422	24,4
celkom	2270		1834		1716		5820	100
celkom %	39,0		31,5		29,5		100	

Graf 2 Distribúcia funkčných typov vedľajších viet v rámci textov

Nominálne vety – ich výskyt, formy a funkcie v skúmaných textoch

Na základe skúmania textov z hľadiska frekvenčnej distribúcie sme zistili, že vedľajšie vety nominálne sú najrozšírenejším typom vedľajších viet v skúmanom korpuse štyroch typov textov. Nominálnymi vetami nazývame v anglickej gramatike vedľajšie vety, ktoré majú vo vete tie isté funkcie ako substantíva, t.j. môžu vyjadrovať podmet, predmet, doplnok, alebo môžu byť vo funkcii prístavku. Nominálne vedľajšie vety sme rozdelili do nasledujúcich formových kategórií: určité vety uvádzané slovom *that* a *wh*- (finite *that*-clauses and *wh*-clauses) a neurčité *infinitívne* a *ing*- vety (non-finite *to*-infinitive and *ing*-clauses). Z celkového počtu 2270 nominálnych štruktúr je 1663 (73,3%) určitých a 26,7% neurčitých. Tabuľka 2 zobrazuje distribúciu určitých a neurčitých nominálnych viet v jednotlivých skúmaných textoch.

Tabuľka 2 Distribúcia formálnych typov nominálnych vedľajších viet v rámci textov

Nominálne vety	určité		neurčité		celkom	
	počet	%	počet	%	počet	%
typ textu						
hovorené prejavy	587	35,3	179	25,2	766	33,7
odborné texty	363	21,8	195	23,9	558	24,6
publicistické texty	362	21,8	109	24,6	471	20,8
umelecké texty	351	21,1	124	26,3	475	20,9
Celkom	1663		607		2270	100
Celkom %	73,3		26,7			

Hovorené prejavy vykazujú najvyššie percento (33,7%) všetkých nominálnych viet, čo sa dá vysvetliť tým, že v anglickom ústnom prejave je veľmi vysoká frekvencia slovíec *think*, *say* a *know*, slovíec zmyslového vnímania a iných performatívnych

slovies, ktoré sú v angličtine vždy sprevádzané nominálnymi vedľajšími vetami. Nominálne vety sú v tomto médiu v prevažnej miere zastúpené určitými vedľajšími vetami, kým najviac neurčitých tvarov vedľajších viet môžeme nájsť v odborných textoch (32,1%). Výsledky analýzy potvrdzujú teóriu Beamanovej (1984), Greenbauma (1996) a Bibera (1999), ktorí tvrdia, že frekvencia výskytu určitých nominálnych viet je v ústnom prejave podstatne vyššia ako v písomnom prejave.

Nominálne vety v anglickom jazyku majú určité syntaktické a diskurzívne funkcie. Väčšina nominálnych viet (88%) sa nachádza v post-predikatívnej pozícii (za slovesom) vo funkcii objektu, napr. *I just think that all the ingredients are there*, kým pozícia nominálnej vedľajšej vety pred slovesom (subjektová) je v angličtine veľmi zriedkavá. Vysoká frekvencia výskytu nominálnych viet vo funkcii objektu (56%) je dôsledkom vysokého počtu a širokej palety performatívnych slovies uvádzajúcich nepriamu reč, vyjadrujúcich postoje, myšlienky a pocity, ktoré si v anglickom jazyku vyžadujú doplnenie nominálnymi vetami. Výsledky výskumu ukazujú, že post-predikatívna pozícia je najbežnejšia v rozhovoroch a v umeleckých textoch, kde sa za slovesom nachádza až 94%, resp. 90% nominálnych viet. Subjektové nominálne vety prezentujúce faktické informácie o referentovi (*That he should sit there so quietly in the field didn't surprise me.*) zvyčajne preberajú štruktúrnu alternatívu (extraposed subject) k iniciálnej pozícii vo vete (*It didn't surprise me that he should sit there so quietly in the field.*). Tzv. „odsunuté“ subjektové vety sa najčastejšie nachádzajú v publicistických textoch a odborných textoch, kde oznamujú postoj pisateľa, ktorý nie je zjavne prisúdený žiadnej osobe.

Ďalšími častými funkčnými typmi nominálnych viet sú v skúmanom korpuse doplnkové (complement) vety, ktoré zvyčajne opisujú podstatu nejakého problému alebo prezentujú príčiny, výsledky, zhrnutia a fakty (*The truth was that his accountant was trying like hell to stop him.*) a prístavkové (appositive) vety, ktoré identifikujú, resp. vysvetľujú substantívum, ktoré sa nachádza bezprostredne pred nimi (*It differs from the claim that intelligence is made possible only by specific biochemical properties of neural tissue.*). Prístavkové vety sú charakteristické predovšetkým pre odborné texty, kde je množstvo informácií sprostredkovaných substantívnymi výrazmi (nominal phrases) a prístavkové vety sú potrebné pre ich následné objasnenie. Tento spôsob komplementácie substantíva (apozícia) je však najmenej používaný v ústnom prejave. Nerovnomernú distribúciu prístavkových viet môžeme pripísať faktu, že odborné texty sú zamerané skôr na sprostredkovanie a upresňovanie informácie, menej na osobné stanoviská a reakcie, ako tomu je v skúmaných prepisoch ústnej interakcie (Rafajlovičová, 2015:124).

Najpočetnejšie zastúpenie v skúmaných textoch majú určité štruktúrne typy nominálnych viet, ktoré sú uvádzané spájacími prostriedkami *that* a *wh*-slovami. Z nich tvoria vety pripojené k hlavnej vete spojkou *that* (*that*-clauses a *zero that*-clauses) 49,8% všetkých (určitých aj neurčitých) nominálnych vedľajších viet. Tento typ sa najčastejšie vyskytuje v odborných publicistických textoch, kde sa používa na sprostredkovanie výpovedí, vyjadrovanie myšlienok, emócií, mentálnych stavov a postojov pisateľov, čo je charakteristické pre tieto štýly písomného prejavu. Naopak, vety s *wh*-spojkami sa najčastejšie používajú v neformálnych prejavoch, v našom prípade v ústnych prejavoch a umeleckých textoch. V týchto médiách sa zvyčajne používajú po slovesách *know* a *ask*, v nepriamych otázkach, alebo po komunikačných, kognitívnych a percepčných slovesách ako *tell*, *decide*, *realize*, *see*, *wonder* v takých situáciách, v ktorých hovoriaci/rozprávač prezentuje určité fakty alebo problémy. Približne 50% všetkých viet sa nachádza v tejto pozícii. Vety začínajúce s *wh* plnia tie isté funkcie ako vety uvádzané slovom *that*, môžeme ich však častejšie nájsť aj vo

funkcii subjektu, teda pred slovesom (*What bothered me that morning was disquiet, a physical sensation I couldn't identify.*).

Naopak, neurčité štruktúrne typy vedľajších viet, gerundiálne a infinitívne (-ing, to-infinitive) dominujú v písomnom prejave. Najčastejšie používaným tvarom vo všetkých štyroch typoch skúmaných textov je infinitív (61,5%), ktorého najvyššiu frekvenciu výskytu sme zaznamenali v hovorených textoch a v beletrii. Infinitívne, čiže neurčitkové vety spĺňajú v ústnych prejavoch a umeleckých textoch zvyčajne funkciu objektu a sú najčastejšie riadené slovesami *want, would like, try, hope, a decide*. Vedľajšie vety po týchto slovesách vyjadrujú osobné túžby (*I just don't want to be there.*) účastníkov rozhovoru v ústnom aj písomnom prejave. Okrem spomínaných sloviac sa neurčitkové vety často používajú so slovesami vyjadrujúcimi úsilie (*try*), oznamujúcimi stav progresie danej aktivity (*start, begin*) alebo opisujúcimi postoj k predvídanému činu (*love, like, seem*) vyjadrenému neurčikom. Ing-ové tvary neurčitých nominálnych viet sú charakteristické pre formálne, teda odborné texty, zastupujú širokú škálu funkcií a najčastejšie sa nachádzajú v post predikatívnej pozícii za slovesami odlišných sémantických domén a za adjektívami v konštrukciách s predložkami. Tieto neurčité vedľajšie vety opisujú procesy, poskytujú vysvetlenia teórií, resp. vyjadrujú určité postoje alebo hodnotenia, čo je typické pre odborný štýl, napr. *People's standard of living cannot increase by mining more gold*, alebo *Bronchitis is prevented by keeping good health habits and by giving instant treatment to milder respiratory infections*.

Celkové výsledky poukazujú na nasledujúci fakt, čím je vyššia frekvencia nominálnych viet v danom type textu, tým je text menej formálny, na základe čoho môžeme predpokladať, že nominálne vety sú črtou neformálnosti.

Vzťažné vety - ich výskyt, formy a funkcie v skúmaných textoch

Vzťažné vety v anglickej gramatike nájdeme pod pojmom *relative clauses*, čím rozumieme typ vedľajších viet, ktoré majú v rámci súvetia funkciu determinujúceho prvku, teda špecifikujú, resp. bližšie určujú ktoréhoľvek substantívum/substantíva hlavnej vety alebo sa vzťahujú na obsah hlavnej vety. Tieto vedľajšie vety sa v anglickom jazyku nachádzajú výlučne za substantívom, ktoré determinujú, alebo za hlavnou vetou, ktorej obsah hodnotia a sú spojené s hlavnou vetou spájacími operátormi, relatívami (*relativizers*): *that, who, whom, which, whose, when, where a why*. V niektorých prípadoch sa však operátor vynecháva (*zero-relativizer*), čo je bežným javom predovšetkým v neformálnom hovorovom štýle (*This should not be something [that] the United States does alone.*).

Celkový počet vzťažných viet je v skúmanom korpuse 1834, čo predstavuje 31,5% zo všetkých subordinačných štruktúr. Tieto čísla nám naznačujú, že vzťažné vety sú druhým najrozšírenejším funkčným typom vedľajších viet v anglickom jazyku (pozri tabuľku 1). Najpočetnejšie zastúpenie tohto typu vedľajších viet môžeme nájsť v umeleckých textoch, čo plne korešponduje so zisteniami z predchádzajúcich analýz v rôznych korpusoch, kde sa konštatuje, že „*Vzťažné vety sú pomerne časté vo všetkých troch písaných registroch. Proporcionálne sú najčastejšie v beletrii.*“ [” *Relative clauses are relatively frequent in all three written registers. Proportionally, they are most common in fiction*” (Biber et al, 1999:8.6.1).] Naopak, Prideaux (1993), vychádzajúc zo svojho výskumu tvrdí, že vzťažné vety sú oveľa častejšie v hovorených textoch, ako písaných. (Rafajlovičová, 2013)

Kým rozdiely vo frekvencii výskytu vzťažných viet medzi skúmanými textami v našom korpuse sú nepatrné (pozri tabuľku 1), na základe čoho môžeme konštatovať, že determinácia relatívnymi vetami nie je indikátorom formálnosti textov.

Signifikantný rozdiel sme však zaznamenali v distribúcii formálnych typov vetných štruktúr. Získané údaje zobrazené v Tabuľke 3 poukazujú, že pomer určitých a neurčitých vzťažných viet vyskytujúcich sa v korpuse je približne 3:1 v prospech určitých, čo je približne rovnaký pomer ako u nominálnych viet.

Tabuľka 3 Distribúcia formálnych typov nominálnych vedľajších viet v rámci textov

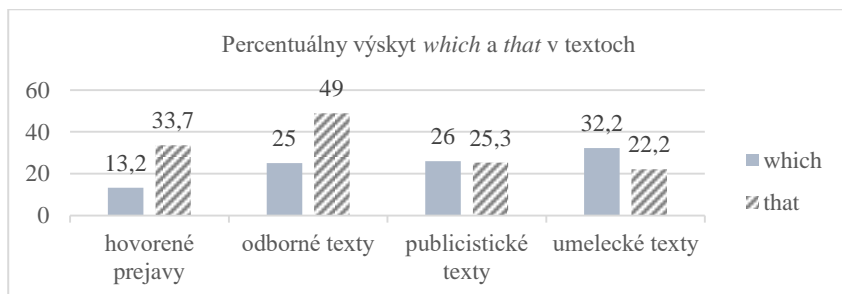
Vzťažné vety	určité		neurčité		celkom	
	počet	%	počet	%	počet	%
hovorené prejavy	418	29,7	45	10,6		
odborné texty	308	21,9	130	30,6		
publicistické texty	323	22,9	128	30,1		
umelecké texty	360	25,5	122	28,7		
Celkom	1409		425		1834	100
Celkom %	76,8		23,2			

Z percentuálneho zastúpenia určitých a neurčitých vzťažných viet v jednotlivých typoch textov je však evidentné, že väčšina určitých tvarov vzťažných viet sa nachádza v hovorených prejavoch, teda v ústnej komunikácii a umeleckých textoch a najmenej v textoch odborného a publicistického štýlu (*It had failed because of an error that everybody could understand.*). Dva posledné spomenuté formálne typy textov naopak obsahujú najvyšší počet neurčitých tvarov, ktorých používanie je uprednostňované z „ekonomických“ dôvodov tam, kde je potreba vyjadriť tie isté myšlienky a významy v skrátenej podobe (*One of the more thorny problems discussed at the conference was the new estates that had been built in the past 20 years.*). Neurčité, čiže skrátene tvary vzťažných viet, sa v anglickom jazyku nachádzajú v tvare participií (-ing, ed- participle) a infinitívu (to- inf.). Najčastejšie používané neurčité tvary sú minulé (45%) a prítomné (42,6%) participium, ktorých frekvencia je vyššia v písomnom ako v ústnom prejave. V porovnaní s nimi sú neurčitkové vety (to- inf.) veľmi zriedkavé vo všetkých typoch textov.

Vychádzajúc z hore uvedených zistení môžeme konštatovať, že distribúcia určitých a neurčitých vzťažných viet je určovaná médiami a stylistickou príbuznosťou a že používanie určitých tvarov je charakteristické pre neformálny jazyk, kým neurčité tvary sú doménou formálneho jazyka (Rafajlovičová, 2015).

Výber relatíva, spájacieho vedľajšie vety s hlavnými, závisí od niekoľkých činiteľov so zreteľom na poskytnutú informáciu (reštriktívna/nereštriktívna), na determinované substantívum (životné/neživotné) a na funkciu, resp. pozíciu substantíva (subjekt, objekt), na ktoré sa vedľajšia veta vzťahuje. Vďaka vysokému gramatickému potenciálu je najčastejšie používaným relatívom v určitých vetách *that*, ktoré sa v angličtine používa výhradne iba v reštriktívnych vetách. *That* je najflexibilnejšie zo všetkých relatív, keďže sa môže používať nielen so životnými, ale aj s neživotnými substantívami a neurčitými zámenami a navyše môže determinovať substantíva v rôznych pozíciách. Najvyššiu frekvenciu používania *that* sme zaznamenali v odborných textoch. *Wh-* slová nie sú také flexibilné ako *that* a to aj napriek tomu, že sa používajú v reštriktívnych aj nereštriktívnych vedľajších vetách. Z nich najčastejšie používané je *which*, ktoré sa môže vzťahovať iba na neživotné podstatné mená. Najčastejšie sa vyskytuje v menej formálnom umeleckom písomnom

prejave, v beletrii. Graf 3 zobrazuje distribúciu operátorov *that* a *which* v určitých a neurčitých štruktúrach vzťažných viet v korpuse.

Graf 3 Distribúcia relatív *which* a *that* v skúmanom korpuse

Anglické vedľajšie vety vzťažné zo sémantického hľadiska rozdeľujeme na reštriktívne (*restrictive*), ktoré špecifikujú podstatný identifikačný znak substantíva a nereštriktívne (*non-restrictive*), podávajúce identifikačne nerelevantnú informáciu o substantíve. Analýza textov z hľadiska zastúpenia reštriktívnych a nereštriktívnych určitých a neurčitých vzťažných viet nám poskytla tiež hodnotné informácie o syntaktickej a sémantickej štruktúre skúmaných textov.

Tabuľka 4 Distribúcia reštriktívnych a nereštriktívnych určitých a neurčitých vzťažných viet v anglickom jazyku

celý korpus	reštriktívne				nereštriktívne				celkom	
	Urči té	Neur č.	Počet %		Urči té	Neur č.	Počet %		Počet %	
hovorené prejavy	364	39	40 3	21.9	54	6	60	3.3	463	25.2
odborné texty	261	110	37 1	20.3	47	20	67	3.6	438	23.9
publicistické texty	233	102	33 5	18.3	90	26	116	6.3	451	24.6
umelecké texty	309	78	38 7	21.1	51	44	95	5.2	482	26.3
celkom	1167	329	1496		242	96	338		1834	
celkom %	63.5	17.9		81.6	13.2	5.2		18.4		100

Výsledky prezentované v tabuľke 4 poukazujú na fakt, že reštriktívne vedľajšie vety s výskytom 81,6% podstatne prevažujú nad nereštriktívnymi. Ďalšia analýza ukázala, že celkový výskyt týchto dvoch funkčných typov vzťažných viet je determinovaný médiami a zároveň úrovňou formálnosti. Napriek tomu, že rozdiely v distribúcii reštriktívnych vzťažných viet nie sú významné, môžeme pozorovať miernu postupnosť v náraste ich výskytu (18,3% až 21,9%) od najnižších hodnôt vo formálnych textoch až po najvyššie hodnoty v menej formálnych textoch. V hovorených prejavoch a umeleckých textoch, ktoré sú považované za menej formálne, sa nachádza viac reštriktívnych viet a to vďaka množstvu všeobecných podstatných mien (*thing, people, man, child, friend, atď.*) a neurčitých zámen (*somebody, someone, something, anything, everything*), ktoré si v anglickom jazyku

vyžadujú identifikáciu, resp. špecifikáciu. Naopak, najvyššia frekvencia výskytu (6,3% a 5,2%) nereštriktívnych viet sa vo formálnych odborných a publicistických textoch dá vysvetliť výskytom vlastných mien, ktoré si nevyžadujú identifikáciu, preto sú doplnené iba informáciami, ktoré nie sú podstatné pre bližšiu špecifikáciu podstatného mena.

Adverbiálne vety – ich výskyt, formy a funkcie v skúmaných textoch

Adverbiálne vedľajšie vety môžu byť vyjadrené širokou škálou štruktúr, ktoré sa odlišujú v zmysle foriém (určité/neurčité), sémantických vzťahov a tvrdení (Diessel, 2011). Sú to vedľajšie vety, ktoré majú v súvetí funkciu adverbii, to znamená, že upresňujú, bližšie určujú alebo inak modifikujú dej, udalosť, resp. stav, ktorý je vyjadrený predikátom/slovesom hlavnej vety. Podávajú informácie o tom, kde, kedy, prečo, ako a za akým účelom sa dej hlavnej vety odohral, vyjadrujú podmienky platnosti deja, jeho dôsledok, atď. Termín „adverbiálna veta“ je sa v tejto práci používa ako všeobecné označenie, ale v skutočnosti funkcia tohto typu vedľajšej vety nie je vždy modifikácia slovesa v hlavnej vete, ale tieto vety sa často vzťahujú aj na iný aspekt hlavnej vety, ako napríklad na jej ilukočnú silu a môžu vytvárať dodatočné vzťahy za hranicu hlavnej vety v súvetí.

Analýza korpusu nám poskytla informácie o frekvenčnej distribúcii tohto typu vedľajších viet, ich sémantických kategóriách, gramatických formách a pozícii vo vete. Výskum bol zameraný aj na základné rozdiely medzi spojkami používanými na pripojenie vedľajších viet k hlavnej vete. Počet adverbiálnych viet v korpuse je 1716, čo predstavuje 29,5% všetkých vedľajších viet nájdených v korpuse. Ich distribúcia v jednotlivých typoch textov naznačuje, že ich používanie je charakteristické pre menej formálny anglický jazyk. Najviac sa nachádzajú v beletrii (27.1%) a rozhovoroch (26.7%). Môžeme to vysvetliť tým, že v beletrii a ústnom prejave je obvyklé, že opisy udalostí sú ďalej rozvíjané dodatočnými informáciami a vysvetleniami, ktoré poskytujú temporálne, kauzatívne, koncesívne, kondicionálne a iné interpretácie. Ak porovnáme frekvenčnú distribúciu troch typov nami skúmaných vedľajších viet v korpuse, adverbiálne vety majú najnižšie zastúpenie (pozri tabuľku 1), hoci rozdiel medzi nimi a relatívnymi vetami je zanedbateľný. Tabuľka 4 zobrazuje zastúpenie formálnych kategórií adverbiálnych viet v celom korpuse, ako aj v jednotlivých skúmaných textoch. Ak porovnáme výsledky zobrazené v tabuľke s výsledkami nominálnych (Tabuľka 2) a vzťažných viet (Tabuľka 3), zistíme, že podobne ako pri spomínaných vedľajších vetách, drvivá väčšina adverbiálnych viet je tiež určitá (75,8%).

Tabuľka 8 Distribúcia určitých a neurčitých adverbiálnych viet

Adverbiálne vety	určité		neurčité		celkom	
	počet	%	počet	%	počet	%
typ textu						
hovorené prejavy	384	22,4	74	4,3	458	26,7
odborné texty	291	17,0	112	6,5	403	23,5
publicistické texty	276	16,0	114	6,7	390	22,7
umelecké texty	351	20,4	114	6,7	465	27,1
Celkom	1302		414		1716	100
Celkom %		75.8		24.2		

Výsledky zobrazené v tabuľke 8 poukazujú na fakt, že adverbciálne vety sú pomerne rovnomerne zastúpené v jednotlivých typoch textov v skúmanom korpuse. Najvyššia frekvencia určitých adverbciálnych viet bola zaznamenaná v hovorenom prejave, v rozhovoroch, ktoré zároveň obsahovali aj najnižší počet neurčitých adverbciálnych vetných štruktúr. Toto zistenie zase potvrdilo fakt, že určité štruktúry sú znakom neformálnosti, kým neurčité sa častejšie používajú vo formálnom písomnom prejave. Používanie neurčitých tvarov si v angličtine vyžaduje viac plánovania, ako jednoduché pridanie adverbciálnej vedľajšej vety k hlavnej vete. Keďže hovoriaci nemá pri rozprávaní toľko času na plánovanie svojho prejavu ako pri písaní, logicky používa hovorený jazyk menej neurčitých štruktúr. Je zaujímavé, že kým pomer určitých a neurčitých štruktúr v rámci jednotlivých typov vedľajších viet je skoro identický, ich zastúpenie v jednotlivých skúmaných textoch sa výrazne líši. Napr. neurčité nominálne vety majú 18-32,% zastúpenie u vzťažných a adverbciálnych viet je rozmedzie iba medzi 2,5-7%.

Čo sa týka frekvenčnej distribúcie funkčných (sémantických) typov adverbciálnych viet, analýzou sme zistili, že používanie časových viet prevyšuje viac ako dvojnásobne frekvenciu používania ďalších najčastejšie používaných sémantických kategórií adverbciálnych viet a to príčinných, podmienkových a účelových. Vedľajšie vety časové sú v skúmanom korpuse charakteristické pre menej formálne texty, ako sú hovorené prejavy a umelecké texty, v ktorých sa používajú na opis činností a udalostí v súvislosti s inými činnosťami opísanými v hlavnej vete (Rafajlovičová, 2015).

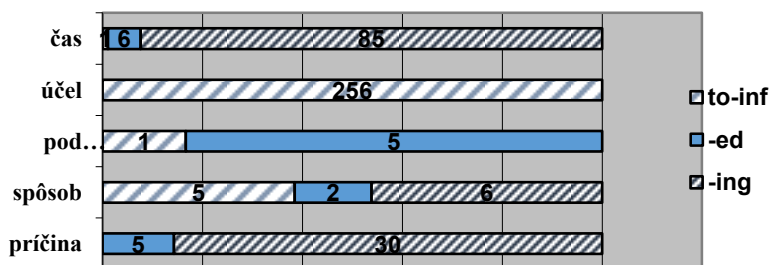
Tabuľka 9 Distribúcia sémantických kategórií určitých adverbciálnych viet v korpuse

	hovorený prejav	odborné texty	publicistické texty	umelecké texty	celkom	%
príčina	92	56	63	62	273	16%
porovnanie	25	12	22	24	83	4,8%
prípustka	5	27	20	12	64	3,7%
podmienka	81	96	58	36	271	15,8%
protiklad	2	13	13	1	29	1,7%
spôsob	23	10	13	24	70	4,2%
miesto	3	4	1	5	13	0,8%
proporcia	1	5	1	2	9	0,5%
účel	53	75	68	71	267	15,5%
dôsledok	3	2	5	10	20	1,1%
čas	170	103	126	218	617	35,9%
celkom	458	403	390	465	1716	
%	26,7%	23,5%	22,7%	27,1%		

Sémantické vzťahy ako napr. dôsledok, prípustka, protiklad a proporcia sa v anglickom jazyku vyjadrujú výlučne určitými adverbciálnymi vetami, čo znamená, že tieto tvary adverbciálnych viet sú variabilnejšie ako neurčité. Najfrekventovanejšie sú vedľajšie vety časové, ktorých počet (35.9%) výrazne prevyšuje iné sémantické kategórie zobrazené v Tabuľke 9. Určité adverbciálne vety sa v anglickom jazyku

uvádzajú spojku, ktorá veľakrát explicitne vyjadruje sémantický vzťah k hlavnej vete, avšak niektoré z nich majú viacnásobný význam, napr. *as* a *since*, ktoré vyjadrujú časové, ale aj príčinné súvislosti. Vychádzajú z faktu, že najčastejšie používané adverbálne vety sú časové, logicky z toho vyplýva, že najčastejšie používaným spájacím operátorom je spojka vyjadrujúca časové súvislosti. V našom skúmanom korpuse je to spojka *when* (keď, kedy) napriek tomu, že angličtina disponuje veľkým počtom rozmanitých spojok (*as, till, until, since, after, before, while, by the time, now that, atď.*), ktoré sa používajú na vyjadrenie časových závislostí. Typickou funkciou časových viet v najbežnejšie používaných typoch textov, t. j. beletrie a ústnom prejave, je uviesť časovú lokalizáciu, vymedziť zmysel výpovede alebo poskytnúť novú informáciu, ktorá dopĺňa význam hlavnej vety (*People pre-judge you when you are involved in something like fame Academy.*). Ďalšou najfrekvencovanejšou podradovacou spojku je *because* (keďže, pretože), ktorá vyjadruje kauzálny vzťah. Táto spojka sa najčastejšie používa v hovorenom prejave, kde hovoriaci používajú na vysvetlenie svojich činov, myšlienok a názorov množstvo kauzálnych zdôvodnení. Kým *because* môžeme nájsť skôr v menej formálnych textoch, spojka *since*, ktorá je významovo identická, je charakteristická pre formálny jazykový prejav v odborných textoch.

Z celkového počtu 414 neurčitých štruktúr (*to*-infinitive, *ing*-, *-ed* participle) je 64,5% vyjadrených neurčitkom (*to*-infinitive). Najväčšie zastúpenie majú v písaných textoch a najmenej sa používajú v hovorenom prejave. Graf 4 zobrazuje najčastejšie vyjadrované sémantické funkcie jednotlivými neurčitými tvarmi v skúmanom korpuse.

Graf 4 Distribúcia neurčitých štruktúr v rámci sémantických kategórií

Neurčitok (*to*-infinitive), sa v angličtine najčastejšie používa na vyjadrenie účelu (*I returned to the kitchen to mix a second drink and sat with it at the kitchen table.*). Neurčitkové vety sa najčastejšie nachádzajú v odborných textoch opisujúcich určité pracovné postupy, a práve neurčitou infinitívnu vedľajšou vetou sú následne vyjadrené odporúčania pre ďalšie vylepšenie v budúcnosti, ako napr. (*The government has taken on a major preventative scheme, introducing the 5+ a day dietary standard to improve the intake of more fruits and vegetables into people's daily diets.*). Neurčité participiálne vety (*-ing, -ed*-participle) sa najčastejšie používajú na vyjadrenie časových súvislostí a príčinných okolností (*Some others are overly worried, having parents who have O.C.D., also having an irregular metabolism, or an abnormal antibody response to a virus.*). Neurčité adverbálne vety sa zvyčajne nachádzajú vo finálnej pozícii, t. j. nasledujú za hlavnou vetou, avšak časové, ktoré označujú sprievodné deje počas ktorých sa odohráva dej hlavnej vety, môžeme nájsť aj v iniciálnej pozícii pred hlavnou vetou (*Hanging a few feet above the Chilterns escarpment, our crew enacted morality's ancient, irresolvable dilemma: us, or me.*).

Jedným z dôležitých ukazovateľov funkčnej analýzy adverbálnych viet je aj ich pozícia vzhľadom k hlavnej vete. Biber (1999:837) zistil, že jedným z činiteľov

ovplyvňujúcich pozíciu adverbialných viet, je ich dĺžka. Kvôli ľahšiemu spracovaniu informácie v anglickom jazyku dávajú v súvetí dlhé, komplexné štruktúry prednosť postaveniu za hlavnou vetou, avšak Greenbaum a Nelson (1996) tvrdia, že na pozíciu niektorých typov adverbialných viet nevplyva ich dĺžka. Podľa Verstraete (2006), iniciálne postavenie hrá dôležitú úlohu pri organizácii diskurzu a slúži ako diskurzívny „most“ medzi predchádzajúcou a nasledujúcou výpoveďou, kým finálne postavenie má vymedzujúcu funkciu, má špecifikovať okolnosti deja, udalosti alebo javu vyjadreného v hlavnej vete. Na základe našej analýzy postavenia adverbialných viet môžeme konštatovať, že vo všeobecnosti uprednostňujú adverbialne vedľajšie vety finálnu pozíciu, t.j. postavenie za hlavnou vetou. Frekvencia výskytu adverbialných viet v tejto pozícii je viac ako dvojnásobne vyššia ako frekvencia adverbialných viet pred hlavnou vetou, v iniciálnej pozícii (Tabuľka 10).

Tabuľka 10 Pozícia určitých adverbialných viet v rámci textov v skúmanom korpuse

typ textu	INICIÁLNA pozícia	FINÁLNA pozícia	bez hlavnej vety	celkom
hovorené prejavy	123	248	13	384
odborné texty	113	177	1	291
publicistické texty	73	202	1	276
umelecké texty	100	250	1	351
Celkom	409	877	16	1302

Pomer medzi iniciálnou a finálnou pozíciou adverbialných viet sa líši v rámci skúmaných textov a aj v rámci jednotlivých sémantických typov viet. Najviac adverbialných viet vo finálnej pozícii sa nachádza v hovorených prejavoch a umeleckých textoch, ktoré v našom výskume považujeme za menej formálne v porovnaní s publicistickými a odbornými textami. Kým adverbialne vedľajšie vety času, príčiny a spôsobu výrazne preferujú finálnu pozíciu v hovorenom aj v písomnom prejave, distribúcia ostatných funkčných kategórií adverbialných viet v skúmaných médiách je úplne odlišná. Príčinné vzťahy vyjadrené spojku *because* sú menej plánované ako iné vzťahy, v dôsledku čoho sa vedľajšie vety uvádzané touto spojkou používajú na doplnenie hlavnej vety dodatočným vysvetlením alebo zdôvodnením, preto ich v prevažnej miere nachádzame vo finálnej pozícii (*In intensive care I had already noticed that I could see through people because my brain was very raw.*). Naopak podmienkové vety vykazujú v rozhovoroch miernu preferenciu iniciálneho postavenia, kde vytvárajú spojenie s predchádzajúcou výpoveďou a vymedzujú, resp. kvalifikujú interpretáciu hlavnej vety (*If he had not thought to tell me that story, I would not have had that beginning.*). V publicistických textoch a umeleckých textoch je ich distribúcia rovnomerná, avšak v odborných textoch sa častejšie nachádzajú za hlavnou vetou, kde dopĺňajú informáciu sprostredkovanú hlavnou vetou. Na základe výsledkov predchádzajúcich výskumov vychádzajúcich z národných korpusov a nášho korpusu sme dospeli k názoru, že postavenie adverbialných viet vzhľadom k hlavnej vete je ovplyvňované nielen dĺžkou vedľajšej vety, ale predovšetkým jej funkciou vo výpovedi a tým, či je použitá v hovorenom alebo písomnom prejave.

Záver

Predložená práca sa venuje problematike subordinácie v anglických textoch v rámci jednotlivých štýlov (odborné texty, umelecké texty, publicistické texty, hovorené prejavy) ústneho a písomného prejavu. Kvantitatívny a kvalitatívny výskum sa

zakladá na analýze materiálu získaného z vlastného korpusu menšieho rozsahu zostaveného z prepisov rozhovorov, novinových článkov, kapitol z beletrie a odborných článkov. Výskum je zameraný na distribúciu jednotlivých typov vedľajších viet podľa v súčasnosti dominujúcich klasifikácií (určité a neurčité, nominálne, adverbálne, relatívne) nielen na základe ich štrukturálnych a sémantických charakteristík, ale následne aj z hľadiska funkčných aspektov. V súlade so súčasnými trendmi v lingvistike sa po analýze štrukturálnych charakteristík odpútavame od formy, hlavný dôraz kladieme na funkčné aspekty a uvádzame do súvislosti dané formy s ich funkčnými charakteristikami v rôznych typoch textov a prehovorov. Práca je založená na detailnom opise a charakteristike jednotlivých typov vedľajších viet a porovnaní ich distribúcie v textoch, ich vetoslednej realizácii, ako aj charakteristike diskurzívnych funkcií, ktoré v textoch plnia.

Hlavných cieľom práce bolo zistiť, či odlišné typy textov využívajú odlišné formálne a funkčné typy podradovacích viet, ktoré typy vedľajších viet sú charakteristické pre konkrétny text a či možno vymedziť vzorce typické pre distribúciu vedľajších viet v hovorennom a písanom prejave. Funkčná analýza troch centrálnych typov vedľajších viet zastúpených v korpuse poukázala, že distribúcia formálnych a funkčných typov vedľajších viet sa odlišuje v jednotlivých typoch skúmaných textov. Na základe výsledkov sme dospeli k zaujímavým zisteniam o ich diskurzívnych funkciách.

V hovorených prejavoch sú najviac zastúpené nominálne vedľajšie vety (33,7%) a v menšej miere vzťažné vety. Môžeme si to vysvetliť tým, že v ústnej komunikácii zúčastnení najviac rozprávajú o sebe, vyjadrujú svoje postoje, hovoria o svojich názoroch, stanoviskách a pocitoch, resp. sprostredkujú získané informácie. Pre tento typ interakcie je typické používanie širokého rozsahu performatívnych sloviess, ako napríklad (*suggest, advice, state*), sloviess zmyslového vnímania (*think, know, hope*), slov vyjadrujúcich psychický stav (*I'm happy, glad, lucky, sad, sorry*), postoje (*I'm shocked, worried*), alebo opisujúcich podstatu nejakého problému (*problem, trouble, feeling, hope, reason*), za ktorými v angličtine nasledujú nominálne vety. V rozhovoroch sa interakcia medzi zúčastnenými zvyčajne týka udalostí v určitom čase a na určitom mieste a hovoriaci taktiež vyjadrujú kauzálne vzťahy, alebo prezentujú situácie s možnými dôsledkami. Na vyjadrenie týchto sémantických vzťahov sa v skúmaných rozhovoroch najčastejšie používajú časové, príčinné a podmienkové vety, čo vysvetľuje dôvod, prečo práve tieto funkčné typy vedľajších viet sú najviac zastúpené práve v hovorených prejavoch. Pre hovorené prejavy skúmané v rámci nášho korpusu je príznačné najvyššie percentuálne zastúpenie (35,3%) určitých vedľajších viet (*finite clauses*), a naopak najnižší výskyt neurčitých vedľajších viet (*non-finite clauses*).

Tak ako v hovorených prejavoch, aj v odborných textoch najvyššiu frekvenciu výskytu majú nominálne vedľajšie vety (24,6%). Funkcia nominálnych viet v odborných textoch je však odlišná. V tomto type jazykového prejavu ich pisatelia najčastejšie používajú na prezentáciu argumentov podporujúcich rôzne teórie a na vyjadrenie svojich postojov vo vzťahu k diskutovanej problematike v rámci odboru. Preto sa v prevažnej miere používajú po slovesách *see, believe, assume, suppose, show, mean, conclude* a *suggest*. Druhým najčastejšie používaným typom vedľajších viet v tomto type textov sú vzťažné vety (23,9%). V odbornej literatúre sa v prevažnej väčšine používajú neurčité vzťažné vedľajšie vety, ktoré poskytujú doplňujúcu informáciu o procedúrach a postupoch, resp. vysvetľujú odbornú terminológiu. Adverbálne vedľajšie vety v porovnaní s ostatnými typmi vedľajších viet sú najmenej zastúpené v odborných článkoch, vyskytujú sa tu najmä podmienkové, účelové, príčinné a prípustkové vedľajšie vety, ktoré sa používajú na popis procedúr, špecifikujú podmienky a rozvíjajú argumenty, čo je príznačné pre tento typ písaného prejavu.

V publicistických textoch naopak, najvyššie zastúpenie v porovnaní s ostatnými funkčnými typmi majú vedľajšie vety vzťažné (24,6%). Post modifikácia životných a neživotných substantív je tu realizovaná pomocou určitých aj neurčitých tvarov. Vďaka vysokému počtu vlastných mien v publicistických textoch, v porovnaní s ostatnými textami sa tu najčastejšie používajú nereštriktívne vzťažné vety. Preferované používanie neurčitých vedľajších viet v publicistickom štýle možno pripísať tendencii k „hospodárnosti“ vyjadrovania sa a poskytovaniu kompaktných informácií. Zastúpenie nominálnych vedľajších viet je v tomto type textov nižšie ako u horeuvedených typoch textov. V publicistickom štýle sa nominálne vety najviac používajú po slovesách vyjadrujúcich stav poznania (*believe, realize*), po komunikačných slovesách (*admit, agree, announce, confirm, deny, inform*) a po slovese „myslieť“ v minulom čase (*thought*), keďže tieto texty v drvivej väčšine oznamujú minulé udalosti. Čo sa týka adverbialných vedľajších viet, v publicistických textoch sú najčastejšie používané časové, účelové, príčinné a podmienkové vedľajšie vety. Účely vyjadrujúce motiváciu k udalostiam opísaným v textoch sú realizované vo prevažnej väčšine neurčitkovými vedľajšími vetami.

V porovnaní s horeuvedenými typmi textov je distribúcia funkčných typov vedľajších viet najvyvázenejšia v umeleckých textoch. Najvyššie percentuálne zastúpenie tu majú vedľajšie vety adverbialné (27,1%), čo je zároveň najvyššie percento všetkých adverbialných viet v celom skúmanom korpuse. Medzi najbežnejšie používané sémantické typy adverbialných viet v týchto textoch patria vety časové, účelové a príčinné. Častejšie ako v ostatných skúmaných typoch textov sa tu používajú aj iné vety, ktoré poskytujú doplnujúce informácie, resp. popisy činnosti, stavov, alebo udalostí vyjadrených v hlavnej vete. Aj napriek tomu, že percento ich výskytu nie je vysoké, vedľajšie vety spôsobové, sprostredkujúce detaily o činnostiach, sú bežnejšie v umeleckých textoch ako v ostatných. Čo sa týka pozície adverbialných viet, najčastejšie sa nachádzajú vo finálnej pozícii za hlavnou vetou, a to hlavne vo vetách vyjadrujúcich temporálne vzťahy. Frekvencia používania vzťažných viet je v tomto type textov porovnateľná s výskytom vzťažných viet v hovorených prejavoch, aj keď sme tu zaznamenali odlišnosti v používaní spájacích operátorov, čiže „relatív“ (pozri graf 3) .

Výsledky ukázali, že najčastejšie používaným typom vedľajších viet v korpuse sú nominálne vety s frekvenciou výskytu 39%. Naopak, adverbialné vety majú celkovo najnižšiu frekvenciu výskytu. V najpočetnejšom zastúpení sa nachádzajú v umeleckých textoch a hovorených prejavoch. Relatívne vety sú najrovnomernejšie rozdelené vo všetkých typoch textov s najvyššou frekvenciou v umeleckých textoch. Rozdiely v používaní relatív môžeme pripísať rozdielnej povahe jednotlivých textov (v novinových článkoch sa nachádza veľké množstvo vlastných podstatných mien, ktoré nevyžadujú bližšiu identifikáciu formou reštriktívnych viet), kým v odbornej literatúre sa v prevažnej väčšine používajú neurčité relatívne vedľajšie vety, ktoré poskytujú doplnujúcu informáciu o procedúrach a postupoch a vysvetľujú odbornú terminológiu.

Zastúpenie určitých vedľajších viet (*finite clauses*) poukazuje na vzostupnú tendenciu, počnúc od najnižšieho počtu v odbornom štýle, považovanom za najformálnejší jazykový prejav zo skupiny skúmaných textov, až po najvyšší počet ich výskytu v rozhovoroch, ktoré sme označili za najmenej formálny prejav. Čo sa týka distribúcie neurčitých vedľajších viet (*non-finite clauses*), tie sú naopak najčastejšie používané v odborných textoch a najmenej v ústnom prejave. Na základe týchto výsledkov sme

došli k záveru, že k určitým lingvistickým vlastnostiam môžeme priradiť hodnoty stratégií na úrovni formálnosti jazykového štýlu, t. j. určité vedľajšie vety môžeme považovať za indikátor neformálnych jazykových prejavov, kým neurčité vedľajšie vety sú charakteristické pre formálny písomný prejav. Na základe výsledkov analýz jednotlivých textov z hľadiska sme zistili, že rozdiely v distribúcii jednotlivých funkčných a formálnych typov vedľajších viet nepramenia z rozdielu, či je jazykový prejav hovorený alebo písomný, ale zo samotnej podstaty textu a úrovne jeho formálnosti.

Na záver môžeme stručne zhrnúť, že variácia v lingvistickom prejave je determinovaná voľbami uskutočnenými hovoriacim, resp. pisateľom diskurzu, ktoré môžu vyústiť do rôznych činiteľov ovplyvňujúcich prehovor. Výber syntaktických stratégií sa môže líšiť v každom zo skúmaných typov textov, čo sa dá zistiť iba ak skúmame gramatické popisy veľkého množstva porovnateľných dát získaných z jazykového materiálu.

Bibliographic references

- BEAMAN, K. 1984. Coordination and subordination revisited: Syntactic complexity in spoken and written narrative discourse. In Deborah Tannen (ed), *Coherence in spoken and written discourse*. 45-80. New Jersey: ALEX.
- BIBER, D. et al. 1999. *Longman Grammar of Spoken and Written English*. Pearson Education Limited. ISBN 0-582-237254
- BIBER, D. et al. 1998. *Corpus Linguistics*. Cambridge University Press, ISBN 0-521-49957-7
- CRISTOFARO, S. 2005. *Subordination*. Oxford. Oxford University Press..ISBN 978-0-1992-8200-5
- CARTER, R., – McCARTHY, M. 2006. *Cambridge grammar of English: a comprehensive guide* Cambridge: Cambridge University Press.
- CHAFE, W. – DANIELWICZ, J. 1987. *Properties of Spoken and Written Language*. Technical Report 5, Available online: <http://www.eric.ed.gov/contentdelivery/servlet/ERICServlet?accno=ED282230> [cit.25.10.2017]
- CRYSTAL, D. 1997. *The Cambridge Encyclopaedia of the English Language* (2nd edition). Cambridge University Press, ISBN 0-521-53033-4
- DIESSEL, H. – HETTERLE, K. 2011. Causal clauses: A cross-linguistic investigation of their structure, meaning, and use. In: Peter Siemund (ed.), *Linguistic Universals and Language Variation*, 21-52. Berlin: Mouton de Gruyter. , Available online: <http://www.personal.uni-jena.de> [cit. 18.10.2017]
- DIK, S. C. 1978. *Functional Grammar*, London: Academic press
- DRIEMAN, G. H. J. 1962. Differences between written and spoken language. In: *Acta Psychologica* 20, 36-57.
- GIVÓN, T. 2008. The ontogeny of relative clauses: How children learn to negotiate complex reference. In the *Genesis of Syntactic Complexity*, T. Givón, Ch. 8. Amsterdam. John Benjamins.
- GREENBAUM, S. – NELSON, G. 1995. Clause relationships in spoken and written English. In: *Functions of Language* Volume 2, Number 1, pp. 1-21.
- HAIMAN. J. – THOMPSON, S. 1988. Clause Combining in Grammar and Discourse. Cambridge. CUP. Reviewed work In: *Journal of Linguistics*. Vol. 26, No. 2 (Sep. 1990), pp. 505-509
- HALLIDAY, M. A. K.1989. *Spoken and Written Language*. Oxford: Oxford University Press.
- HANSEN. C. F. – RAMM. W. 2008. *Subordination versus Coordination in Sentence and Text*. eBook. John Benjamins Publishing Company. ISBN 978-9-0272-9031-1

- HUDSON-ETTLE, D., M. 1998. Grammatical Subordination Strategies in Differing Text Types in the English Spoken and Written in Kenya. , Available online: <http://www.tu-chemnitz.de/phil/english/chairs/linguist/> [cit.30.09.2017]
- McCARTHY, M. – CARTER, R. 1995. Spoken grammar: what is it and how can we teach it? *ELT Journal*, 49 (3), 207-218.
- McCARTHY, M. 1998. *Spoken language and applied linguistics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- LAURY, R. – SUZUKI, R. 2011. *Subordination in Conversation*. Amsterdam. John Benjamins. ISBN 978-9-0272-2634-1
- LOCK, G. 1997. *Functional English Grammar*. Cambridge University Press. ISBN 0-521-45922-2
- QUIRK, R. et al. 1985. *A Comprehensive Grammar of the English Language*. Longman Group UK Limited. ISBN 0-582-51734-6
- RAFAJLOVICOVA, R. 2011. Dependent Clauses, their occurrence and role in different text types. In: *English Matters II. A collection of papers by the Institute of British and American Studies, FF PU Prešov, Slovakia*. ISBN 978-80-555-0439-1
- RAFAJLOVICOVA, R. 2013. *Subordination in Different Text Types*. Presov. FF PU. ISBN 978-80-555-1047-7
- RAFAJLOVICOVA, R. 2015. *Subordinácia v anglickom ústnom a písomnom prejave*. *Ecoetra.com – Scientific eJournal*, Vol. 1, 2015/ 01, ISSN 2377-9848, pp. 120-131
- SIEWIERSKA, A. 1991. *Functional Grammar*. Routledge, London. ISBN 0-415-02645-8
- TANNEN, D. 1982. Oral and Literate Strategies in Spoken and Written Narratives. In: *Language*. Vol. 58, No. 1 (Mar., 1982), pp. 1-21 Published by: Linguistic Society of America Article Stable URL: <http://www.jstor.org/stable/413530>
- THOMPSON, S. 1984. Subordination' in Formal and Informal Discourse. In Deborah Schiffrin, ed., *Meaning, Form, and Use in Context: Linguistic Applications (Georgetown University Round Table on Languages and Linguistics)*, Georgetown: Georgetown University Press, 85-94.

Words: 8 856

Characters: 63 788 (35,44 standard pages)

Doc. PhDr. Rita Rafajlovicova, PhD.
 Institute of British and American studies
 Faculty of Arts
 Presov University
 ul. 17. novembra 1, 08078 Presov
 Slovakia
 rita.rafajlovicova@unipo.sk